

Tidskrift för **KRIMINALVÅRD**

Nummer 4 • 2012 • Årgång 67

Brottsofferperspektiv

Ny bok vägleder i kriminalvården

Hon är ordförande i brottsofferjouren

Samtal pågår med Lisbeth Malmqvist

Bristande stöd vid utslussning

Kriminalvården avkrävs besked om halvvägshus

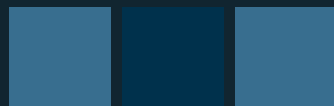
Tvångsmedicinering i kriminalvården

Skulle lindra onödigt lidande

Tidskrift för debatt om human kriminalvård

Grundad 1946 av Svenska Fångvårdssällskapet

Utkommer med fyra nummer per år.





- 3** Redaktören har ordet
- 4** Kriminalvårdens brottsofferperspektiv
- 12** Samtal pågår med Lisbeth Malmqvist
- 16** Halvhjärtat stöd - intention och verklighet i halvvägshuset
- 19** Psykisk ohälsa och tvångsmedicinering
- 21** Remissvar Påföljdsutredningen
- 25** Strategiska brott bland unga
- 30** I korthet
- 32** Minnesord

Tidskrift för **KRIMINALVÅRD**

NR4•2012•ÅRGÅNG 67

REDAKTIONENS ADRESS

Tidskrift för Kriminalvård
Box 2562 • 403 17 GÖTEBORG

REDAKTION

Birgitta Göransson, ansvarig utgivare
0708-261200 • birg.goransson@comhem.se

Gunnar Engström • 0705-180546
gunnar.engstrom@comhem.se

Thomas Ekbohm • 0708-180544
Thomas.Ekbohm@telia.com

Lars Metelius • 070 696 54 29
lars.metelius@swipnet.se

Dennis Karlsson • 0725-149560
dennis.karlsson@kriminalvarden.se

REDIGERING

Frans Schlyter • frans.schlyter@gmail.com

GRAFISK FORM

FormaViva • Linköping

Manusstopp: nr 1 2013 är 1 februari 2013

Tidskriften utkommer med 4 nummer per år.

Prenumerationspris 200 kr per år.

Medlemskap privatpersoner

inkl. tidskrift 150 kr per år.

Prenumerationsärenden

Hans-Olof Larsson • hola@c-sam.nu

Postgiro: 298060-5

Tryckeri: www.myran.biz

ISSN 0040-6821

Tidskrift för Kriminalvård utges sedan 1946
med Svenska Fångvårdssällskapet som ägare.

Åsikter och idéer som framförs i signerade artiklar
eller i intervjuer står helt för artikelförfattarens eller
den intervjuades räkning.

Redaktören har ordet

Välkommen till ett nytt nummer av Tidskrift för kriminalvård!

Tidskriften har sedan förra numret bytt redaktör – styrelsen i Fångvårdssällskapet har gett mig förtroendet att ta över efter Dennis Karlsson, som slutar av arbetsmässiga skäl. En ny redaktionskommitté har bildats med Dennis Karlsson, Gunnar Engström, Thomas Ekbohm och Lars Metelius.

Sista numret för 2012 har fokus på brottsoffren. Det kom ett samtal till mig: ”Det finns projektmedel att söka på Brottsoffermyndigheten. Har vi inget att utveckla i Kriminalvården?” Frågan ställdes av generaldirektör Lars Nylén. Året var 2005. Jag skickade den vidare till anstalten Skogome. En projektansökan skrevs om försök med brottsoffersluss. En liten summa beviljades. Projektledaren och psykologen Hanna Harnesk tog hjälp av regionjuristen Katarina Nordin Scott. Rapport lämnades 2007. Regionchefen i Väst, Lennart Palmgren, fick regeringsuppdraget 2008 att öka insatserna för sexual- och relationsbrottsdömda män. Han integrerade brottsofferperspektivet i uppdraget. En av åtgärderna blev att införa brottsofferslussar vid alla enheter som har särskilda platser för sexual- och relationsbrottsdömda. Inom kort kommer den nationella skriften ”Vägledning till ett brottsofferperspektiv”, som vi publicerar ett avsnitt ur.

Ett annat exempel på engagemang för brottsoffren visar f.d. kriminalvårdschefen Lisbeth Malmqvist, numera ordförande i Brottsofferjouren i Jönköping, i ”Samtal pågår”.

Påföljdsutredningens betänkande (SOU 2012:34) Nya påföljder är på remiss. Efter reformen 1989, då vi fick ett sammanhållet påföljds-system med utgångspunkt från gärningens straffvärde, har det tillkommit en mängd alternativa påföljder. Utredningen rensar och strukturerar till ett nytt förslag. Skyddsvärnets styrelse har djup kunskap från hela rättskedjan. Vi får ta del av deras remissvar.

Vi har också i detta nummer viktiga bidrag från debattörer om Kriminalvårdens halvvägshus och psykisk ohälsa och tvångsmedicinering.

Birgitta Göransson

birg.goransson@comhem.se

Kriminalvårdens brottsofferperspektiv

Kriminalvården ger inom kort ut en ”Vägledning till ett brottsofferperspektiv runt klienter med sexualbrott- och relationsvåldsproblematik”. I förordet står det:

”Kriminalvården vision är att vara brottsförebyggande, öka människors trygghet och därmed bidra till ett tryggare samhälle. Om Kriminalvården ska leva upp till den visionen krävs det att bedömningen av klienters eventuella destruktiva påverkan på barn och brottsoffer och risken för våld och övergrepp vid besök, utsluss, permissioner eller vid frigivning hanteras professionellt”.

Bokens syfte är att vara ett stöd i detta arbete.

TfK publicerar här bokens inledande kapitel.

Av Hanna Harnesk och Eva Bivall

Insatser i kriminalvården har av tradition riktats mot den dömd. Det gäller oavsett påföljd, frihets- eller icke frihetsberövande. När det i samhällsdebatten höjts röster för att Kriminalvården borde ägna mer uppmärksamhet åt brottsoffren har dessa oftast avfärdats med synpunkten att det är en uppgift för andra aktörer än Kriminalvården. För personalen har förhållningssättet närmast varit att det är den dömd som är ”den utsatte”, den som utifrån olika förklaringsmodeller har behov som bör tillgodoses för att han eller hon inte ska återfalla i brott. Erfarna kriminalvårdstjänstemän på olika nivåer vittnar relativt samstämmigt om att det är först under de senaste åren som brottsofferperspektivet fått en mer konkret innebörd och på ett helt nytt sätt kommit till uttryck i det dagliga arbetet.

Brottsoffer är inte heller något helt entydigt begrepp; till att börja med betraktades målsäganden som brottsoffer. Begreppet har därefter vidgats så att det nu omfattar både den som utsatts för övergrepp och barn som bevittnat övergrepp av eller mot någon närstående. Som ett led i att skydda personer som utsatts för våldsbrott har det redan tidigare funnits en lagstadgad rätt att få information om bland annat en dömd persons utevistelser under tiden i anstalt, så kallad målsägandeinformation. Rätten gällde för alla målsägande, oavsett om personen tillhörde den dömdes familj eller var en utomstående. När det rörde sig om en familjemedlem – vanligtvis en kvinna som utsatts för övergrepp eller en mamma till ett utsatt barn – ifrågasattes ibland målsägandeinformationen, eftersom det var känt att den

dömde ”ändå har kontakt med familjen”. Hantering av information till målsägande beskrivs i Handbok om underrättelse till målsägande 2012:3.

Brottsofferperspektivet har varit lättare att anlägga när det handlat om brottsoffer utanför den dömdes familj. Det är oftast inte så svårt att ta till sig ett brottsoffers rädsla för en våldsutövande person om denne är ytligt bekant med eller helt okänd för brottsoffret. Om brottsoffret eller brottsoffren hör till den dömdes familj, men kvinnan bestämt sig för att separera från mannen och uttrycker rädsla för honom, faller det sig också naturligt att medverka till att hon skyddas. De största svårigheterna har varit när en kvinna uppger att hon vill fortsätta relationen med den intagne som begått övergrepp mot henne eller hennes barn.

Att se och försöka åtgärda utsattheten hos brottsoffren har underlättats av att män som döms för sexualbrott numera är placerade på särskilda anstalter eller anstaltsavdelningar och att det även finns särskilda avdelningar för män dömda för våld i nära relation.

Nytt perspektiv på gammalt problem

I linje med den utredningsskyldighet som Kriminalvården har vid klientbeslut, ska särskilt beaktas att beslutet inte äventyrar säkerheten eller är till skada för någon part. Ett brottsofferperspektiv betyder därför att barns och brottsoffers säkerhet beaktas vid alla beslut som gäller klienten och som kan tänkas påverka säkerheten för en utomstående. Beslutsfattare i Kriminalvården måste ha kunskap om klientens kriminalitet. Det innebär att aktmaterial och domar måste läsas och kartläggning av klienten måste ske. Ett brottsofferperspektiv handlar till stor del om att skaffa sig bra kunskap om klientens kriminalitet och risker och vara rak och tyd-

lig om detta i kommunikationen med klienten. Personalen i Kriminalvården behöver också ha förståelse för hur offer för våld och övergrepp påverkas av sina upplevelser och att de har förmågan att bemöta utsatta personer som kommer i kontakt med myndigheten på ett positivt sätt.

Relationen mellan den sexual- och relationsbrottsdömde och dennes brottsoffer har länge betraktats som en privat angelägenhet och inte som en del av brottsligheten. Det finns en tendens att ensidigt se klientens familj och umgänge som en ”friskhetsfaktor”, där kontakter alltid är av godo för klienten och hans anhöriga. Utifrån en riskbedömning behöver beaktas att relationen till anhöriga har utgjort, och kan komma att utgöra, en möjlig brottsarena. Genom att öka förståelsen för klientens kriminalitet och betydelsen av relationen mellan offer och förövare i detta sammanhang, framträder också behovet av skydd för utsatta barn och brottsoffer.

När kriminalvårdspersonal på ett djupare plan förstår brottsoffers lidande finns det en risk att det leder till aggressiva känslor mot förövaren som förorsakat skadan. Det riskerar att göra klienten mer trängd och ensam, vilket försvårar möjligheten att skapa en miljö runt klienten som stödjer behandlingen. Vilket sannolikt kan bidra till att öka risken för återfall i brott. Det krävs därför av Kriminalvårdens personal att kunna förstå brottsoffer och samtidigt känna empati med förövarna. Forskning visar att den mest effektiva behandlingen av förövare är den där personal kan visa värme och empati utan att förringa allvaret i brottet¹.

Traditionell rättsvård inom Kriminalvården har i stor utsträckning tagit fasta på den enskilde klientens individuella rättigheter,

1 Marshall et al. 2006

vilket är en viktig utgångspunkt ur såväl ett humanistiskt perspektiv som ur rättssäkerhetssynpunkt. Dessvärre har risk för skada för andra inblandade parter, som utsatta barn och brottsoffer, negligerats. Ibland är det svårt att se bortom den egna horisonten och förstå att beslut som fattas i myndigheten också kan få allvarliga konsekvenser för människor utanför kriminalvården. Då sexual- och relationsbrott ofta är riktade mot en person som gärningsmannen känner, eller som han står i nära relation till, blir det särskilt komplext. I ljuset av den traumatiska bindning som till följd av våldet kan uppstå mellan offer och gärningsman, är det angeläget att belysa Kriminalvårdens ansvar och uppdrag.

Om en förändring av klientens beteende ska vara möjlig är det viktigt att Kriminalvården inte accepterar att barn och brottsoffer far illa, exempelvis vid besök, under en intagens permission från anstalt, vid utslussning eller i frivårdens insatser. Att tala öppet om våldet på ett rakt och uppriktigt sätt möjliggör att bryta den tystnad som ofta omgärdar sex- och relationsbrott, vilket i förlängningen gynnar både offer och förövare. Sexualbrottsdömda upplever större känslomässig ensamhet än människor i övrigt². Att våga tala om svårigheter kopplade till den brottsliga gärningen och ges möjlighet till spegling av sin person och livssituation, kan innebära en viktig vändpunkt och upplevas som en stor befrielse för klienten. Att underlätta och möjliggöra för klienten att finna nya redskap i nära relationer är en betydelsefull del av behandlingen och en aspekt av ett brottsofferperspektiv.

Frivårdens centrala roll

Frivården har en central roll för Kriminalvårdens brottsofferperspektiv då frivårdens insatser ofta både påbörjar och avslutar klientens verkställighet. Personutredningen är av stor betydelse för domstolens val av påföljd samt för innehåll och planering av klientens verkställighet. Det är betydelsefullt för Kriminalvårdens omsorg om klienter och brottsoffer att redan på PU-stadiet väga in risker för fortsatt eller förnyad brottslighet och att beakta brottsoffers utsatta ställning.

Frivårdens insatser till skydd för brottsoffer är särskilt viktiga då verksamheten inte omgärdas av skalskydd. Det obefintliga ”yttre skyddet” måste kompenseras och till del uppvägas av föreskrifter som begränsar klientens rörelsefrihet i de fall då höga risker identifierats. Dessutom ska insatserna stödja klientens egen förmåga till gränssättning i förhållande till brottsoffret.

Brottsoffer som kommit i kontakt med Kriminalvården har uttryckt en lättnad över att få möjlighet att hantera relationen till och känslor för förövaren då denne är frihetsberövad. Brottsoffret kan känna sig mer säker och har genom brottsofferslusses insatser fått en ökad möjlighet till trygghet i mötet med förövaren. Frihetsberövandet kan innebära respit i form av tid. Det har visat sig att tid skild från förövaren är en betydelsefull faktor för brottsoffrets möjlighet att få stöd och hjälp. Denna tid kan innebära att brottsoffrets fokus kan förflyttas och att hon därigenom blir mindre upptagen av den relation i vilken hon är utsatt.

Uppgiften att beakta risker och skydda utsatta barn under klientens verkställighet på-

2. Marshall et al. 2006

verkas negativt om det inte finns en röd tråd genom vistelsen i kriminalvården. Primärt handlar det om en tydlighet och ett mer enat förhållningssätt i brottsofferfrågor, men också om en större enighet kring vilka insatser som bör vara i fokus för målgruppens klienter. Män dömda för våld i nära relation finns som bekant placerade på anstalter och häkten i hela myndigheten. Eftersom antalet särskilda platser i anstalter med behandlingsuppdrag för denna målgrupp är otillräckligt, finns svårigheter att hantera frågeställningar på ett adekvat och mer enhetligt sätt.

Från brottsoffersluss till brottsofferperspektiv

På anstalten Skogome utanför Göteborg fanns tidigt ett embryo till en så kallad brottsoffersluss. Det var inte fråga om någon strukturerad verksamhet och den var begränsad till sin omfattning. Den hade sitt ursprung i behandlingsverksamheten och var kopplad till frågor som rörde den intagnes insikt och förmåga till ansvar. Ursprungligen utvecklades brottsofferslussen som en möjlighet för klienter som gick i behandling att tillsammans med sin psykolog få möjlighet till möte och stöd i samtal med sitt offer. Även på anstalten Johannesberg i Mariestad fanns en brottsoffersluss, men mer kopplad till ett säkerhetstänkande.

Brottsoffersluss initierades som ett projekt i Region Väst, finansierat av Brottsförmyndigheten. Projektet syftade till att fokusera på den många gånger förbisedda brottsförebyggande effekten som kan ske i mötet mellan brottsoffer och gärningsman. Erfarenheten visade att män fortsatte att utöva makt och kontroll från fängelset, främst vid besök eller genom telefonkontakter. Projektet visade på värdet av att stärka kvin-

nans roll vid möten med förövaren för att på så sätt bryta den negativa kontroll som kan pågå även inifrån fängelset.

Verksamheten i de båda anstalternas brottsofferslussar utvecklades från 2008 i en mer strukturerad riktning, sanktionerades genom generaldirektörens beslut och tilldelades särskilda resurser. Fler anstalter fick också i uppdrag att utveckla brottsofferslussar: Kristianstad, Västervik Norra, Salberga, Tillberga, Norrtälje, Saltvik och Kolmården. Arbetet var till en början inriktat på att utreda förutsättningar för besöks- och telefontillstånd, något som gjordes tidigt i verksamheten. Efter hand utvidgades arbetet till att omfatta permissionsärenden, förflyttning till öppen anstalt och utslussningsåtgärder.

Tidigare fanns ett förhållningssätt som innebar att brottsoffret själv tvingades vidta åtgärder för att undvika att möta förövaren vid beslut om friförmåner.

Med ökad kännedom om brottsoffrens situation framstod detta förhållningssätt helt orimligt. Det kom snart att anses som destruktivt att begränsa brottsoffrets rörelsefrihet under den intagnes permission exempelvis genom att denne medges permission i närheten av brottsoffret, särskilt om brottsoffret bor på en mindre ort. I detta sammanhang måste beaktas att villkor om förbud att kontakta brottsoffret normalt ställs. Det ter sig direkt motstridigt att bevilja permission till ett geografiskt område där risken är stor för att villkoren bryts och att permissionen därigenom missköts. Motsvarande synsätt måste också gälla vid olika utslussningsåtgärder. Med detta som bakgrund uppstod behovet av en "brottsofferkarta", en checklista, där bland annat brottsoffrets bostad, arbetsplats och eventuella

barns skola eller daghem framgår. På så sätt underlättas arbetet med verkställighetsplaneringen; behov av begränsningar framträder tydligare då risker identifieras och brottsoffers eventuella utsatthet synliggörs.

Personalen på anstalter med särskilt behandlingsuppdrag för målgrupperna sexual- och relationsbrottsdömda uppmärksammade tidigt att våldtagna och slagna kvinnor tenderade att söka sig tillbaka till förövaren under dennes verkställighet i anstalt. Det ställde särskilda krav på Kriminalvården, vilket myndigheten inte var rustad för att hantera. Det saknades utvecklade arbetsätt att hantera förövarens destruktiva påverkan på brottsoffer. Kvinnor som utsatts för våld och övergrepp i nära relation riskerade, utöver risk för nya våldshandlingar, också att bli bemötta fördomsfullt av personal på grund av bristande kunskap. Ambitionen med brottsofferslussprojektet var att öka medvetenheten om barns och brottsoffers utsatta ställning i förhållande till målgruppen dömda för sexual- och relationsbrott. Begreppet brottsoffersluss kom snart att bli synonymt med alla frågor kopplade till brottsoffers skydd inom kriminalvården. Efter hand som brottsofferslussarna vuxit fram har det blivit allt tydligare att brottsofferperspektivet inte kan bäras endast av denna lilla personalgrupp.

Ett gemensamt förhållningssätt inom Kriminalvården har saknats, varför personal i brottsofferslussen ofta tvingats axla flera av de frågeställningar som med nödvändighet bör hanteras av all personal i myndigheten. De som arbetar närmast klienten måste få stöd i att reflektera kring klientens brottslighet och att inte ensidigt ta klientens position som utgångspunkt i visionen ”bättre ut” för klienten. Det kan upplevas som en svår balansgång att beakta klientens risker för återfall i brott och hans behov. Att göra avväg-

ningar som rör risker och behov är en del av vardagen inom Kriminalvården. I detta sammanhang tycks dessa avvägningar bli mer komplicerade då kriminaliteten rör de nära relationerna och det som uppfattas som den privata sfären.

Barnperspektivet

Sedan slutet av 2005 ska det finnas ett barnombud i varje verksamhetsområde inom Kriminalvården. Barnombudets uppgift är bland annat att verka för att Kriminalvården lever upp till barnperspektivet enligt FN: s barnkonvention. I praktiskt kriminalvårdsarbete har barnperspektivet kommit till uttryck bland annat genom att underlätta för de intagna att hålla telefonkontakt med sina barn, att besöksmiljön i häkte och anstalt är barnvänlig och att personalens bemötande av barnen är gott. Det finns en skyldighet för Kriminalvårdens personal att göra anmälan till socialtjänsten när man kan misstänka att ett barn far illa, en så kallad orosanmälan. Många av de intagna som avtjänar straff för sexualbrott eller våld i nära relation uppfattar uppdraget om barnperspektiv inom Kriminalvården som en ovillkorlig rätt att hålla kontakt med sina barn under tiden i anstalt. Men frågan om en intagens kontakt med sina barn kräver normalt en grundlig utredning. Detta gäller förstås särskilt när barn är brottsoffer och då måste särskild hänsyn tas till barnets utsatthet.

Barnperspektivet innebär att Kriminalvården ska se till barnets rätt till sina föräldrar och inte tvärtom.

Att bedöma vad som är barnets bästa är i första hand en uppgift för socialtjänsten, som också enligt socialtjänstlagen har skyldighet att ge stöd och hjälp till barn som är brottsoffer. Erfarenheter har visat att det föreligger stora skillnader mellan de olika kommunernas kunskap och engagemang när det gäller dessa barn.

Risk och säkerhet

Säkerheten är ett strategiskt värde i Kriminalvården. Det har betydelse för ordningen i vardagen, för personalens, de intagnas och de besökandes säkerhet i anstalten respektive häktet och för att förhindra rymningar och avvikelser från permissioner. Åtgärder för att öka säkerheten är bland annat realistiska säkerhetsbedömningar, alkohol- och drogkontroller och visitationer. Säkerheten påverkas också av personalens förhållningsätt och innehållet i verkställigheten.

Säkerhetsbedömningen har ingen automatisk koppling till risken för återfall i brott. Så kan exempelvis återfallsrisken för en sexualbrottsdömd person efter frigivningen vara hög samtidigt som personen inte nödvändigtvis utgör något hot mot ordningen och säkerheten inne i anstalten. En riskbedömning innebär att man utreder sannolikheten för att något farligt (återfall i brott) ska inträffa. För att utreda risken för återfall i sexualbrottslighet eller våld i nära relation används mestadels särskilda strukturerade bedömningsinstrument framtagna för respektive målgrupp. De aktuariska riskbedömningarna³ har störst träffsäkerhet, men är ändå bara något bättre än slumpen på att förutsäga risken för återfall. Praktiker och forskare menar därför att en strukturerad riskbedömning med fördel bör kombineras med en klinisk bedömning av klienten i fråga. Strukturerade kliniska riskbedömningar är emellertid av stor vikt för målgrupperna då dessa utmynnar i förslag till riskhantering. Det är inte tillräckligt att bedöma risknivå – Kriminalvården har också ett ansvar för att ta hänsyn till bedömd risknivå och göra något åt de risker som identifieras. Att kartlägga klientens behov och föreslå

konkreta och realistiska åtgärder i syfte att minska återfall i framtida våld är en av Kriminalvårdens viktigaste utmaningar. De riskbedömningsinstrument Kriminalvården använder och som avses i denna text uppskattar risken för återfall i den aktuella brottsligheten. Instrumenten har större tillförlitlighet när det gäller att bedöma risken för återfall gentemot personer utom familjen än inom familjen. Det beror på att när man listat riskfaktorer utifrån deras genomslag i exempelvis brottsregister, är mörkertalet särskilt högt när det gäller övergrepp inom familjen.

Riskenivån hos den dömda säger inte med nödvändighet något om den skada och det lidande brottsoffret tillfogats, vilket särskilt bör uppmärksammas när det gäller klienter som bedömts ha låg risk för återfall i brott.

Ett stort fokus har under senare år legat på att utveckla den tekniska säkerheten, liksom arbetet med grovt kriminella personer och kriminella nätverk. Ett utvecklingsområde inom Kriminalvården är också säkerheten på enheter med målgruppen dömda för sexual- och relationsbrott, detta i syfte att kunna skapa arbetssätt som kan tillämpas och vara konstruktiva för att möta säkerhetsaspekter särskilt förknippade med denna specifika brottslighet.

I mötet med den aktuella målgruppen sätts begrepp som säkerhetsaspekter och misskötsamhet på prov. Vad menar vi när vi talar om en misskötsamhet eller ett säkerhetsskäl? Spontant tänker man på risken för införsel av vapen och narkotika på häkte och anstalt. Vid säkerhetsbedömningar av denna målgrupp är det av särskild betydelse att beakta risker för återfall i sexualbrottslighet eller i partnervåld.

3. Bedömningar som baseras på aktstudier.

För intagna som fått avslag på besöks- och telefontillstånd till en utomstående är brevskrivande den återstående möjligheten till kontakt. Detta bör observeras vid den brevgranskning som kan genomföras vid in och utgående post. Av tradition har ingående post främst varit i fokus vid brevgranskning. Med hänsyn till denna klientgrupps många gånger stora behov av att utöva makt och kontroll kan skälen att granska brev vara större vid utgående post.

Brottsofferperspektivet i frivården

När ett brottsofferperspektiv fått ökat genomslag i den slutna delen av Kriminalvården bör det också anläggas ett brottsofferperspektiv vid förslag på och utformning av påföljder som verkställs i frihet. Brottsofferperspektivet i frivården måste hanteras med ett mer begränsat lagstöd och har inte samma draghjälp från säkerhetsarbetet, som i större utsträckning finns i anstalterna. Faktorer i brottsofferkartan⁴ är lika viktig att beakta i samband med val av påföljdsförslag som vid exempelvis planering av utslussåtgärder. Utifrån vad som åskådliggörs i brottsofferkartan vad gäller exempelvis brottsoffrets respektive förövarens bostad och arbetsplats, måste man ställa frågan: är det under dessa förhållanden rimligt med en frivårdande påföljd? Förslag om frivårdspåföljd för en person som åtalas för våld i nära relation eller sexualbrottslighet måste övervägas noga. Här bör beaktas lagstiftarens tydliga ställningstagande om att en förövare ej får verkställa fängelsestraff i samma bostad som brottsoffret när det gäller intensivövervakning eller utökad frigång. Det ter sig därför svärförklarligt att exempelvis föreslå kontraktsvård i form av öppenvård, när för-

övaren bedöms ha en hög risk för återfall i relationsbrott och brottsoffret samtidigt bor tillsammans med förövaren.

När förövaren är en kvinna

Populationen kvinnor i anstalt har alltid varit liten. För närvarande är den ca sex procent av gruppen intagna. Av de fängelse-dömda kvinnorna är endast ett fåtal dömda för någon form av våldsbrott. Gruppen är så liten att man inte har särskilda anstaltsavdelningar för dem. Kvinnornas brottsoffer kan vara en kvinna eller en man i eller utanför en relation. Det förekommer även att mannen är en ytligt bekant och att det inte alltid är i självförsvar som våldshandlingen begås. Brottsoffret kan också vara en kvinna som blivit våldtagen i ett lesbiskt förhållande. Barn inom familjen är vanligen de som utsätts för brott av kvinnliga förövare. Man har genomgående blivit mer medveten om problematiken kring brottsoffren utifrån det arbete som bedrivs på avdelningarna/anstalterna med manliga förövare. Tidigare var förhållningssättet vanligen att ”vill besökaren träffa den intagna så är det ok”.

När brottsoffret är det egna barnet är så gott som alltid socialtjänsten inkopplad redan innan kvinnan har kommit till anstalten. Om så inte skulle vara fallet görs alltid en orosanmälan. Socialtjänsten förväntas ha den bästa kunskapen om barnet för att göra bedömningen av vad som är till barnets bästa. Att samarbetet med socialtjänsten fungerar väl är en förutsättning för att tillgodose barnets bästa.

Eftersom förhållandevis få kvinnor är dömda för våldsbrottslighet har man ännu inte utvecklat så många rutiner kring att hantera frågor med bäring på brottsoffer. Å andra sidan har man stor vana att arbeta individualiserat utifrån det enskilda fallet. En erfarenhet som man gjort är att kvinnor oftast har

4. Checklista för att identifiera brottsoffer och klientfaktorer.

svårt att gå in i en förändringsprocess om frågan om deras barn inte är löst. De behöver ofta mycket stöd och hjälp i att planera med barnets behov och bästa för ögonen.

Brottsofferperspektivet när det gäller kvinnliga förövare är inte ännu helt förankrat. Kvinnorna som får avslag på sina ansökningar om besök är många gånger oförstående. En del beslut har begärts omprövade men inte ändrats av Kriminalvården. Det finns knappast någon erfarenhet av överklagande till högre instans.

Brottsofferperspektiv i Kriminalvården

Brottsofferperspektivet är idag på god väg att implementeras på anstalter och avdelningar med särskilda platser för intagna som är dömda för sexualbrott och våld i nära relation. Alla som är dömda för våld i nära relation kan dock inte beredas en sådan plats utan verkställer sin fängelsestraff på en ”vanlig” anstalt. Detta gäller även för intagna som är dömda för våldsbrottslighet som utövats mot någon utomstående. Det är nödvändigt att samma förhållningssätt ska gälla även dessa intagna, dels för att ett brottsoffer måste få samma skydd oavsett var den dömda avtjänar sitt fängelsestraff, dels för att de som placerats på de särskilda platserna inte ska uppleva sig negativt särbehandlade. Även vid häktena måste ett brottsofferperspektiv beaktas vid olika klientbeslut.

Kunskap om målgruppens särskilda problem och risker är nödvändig för att ett brottsofferperspektiv ska kunna vara en del av det praktiska kriminalvårdsarbetet. Målgruppens särskilda problem, risker etc måste tydliggöras och tjäna som grund vid bedömning av klienten.

Det är nödvändigt att finna bra strukturer och organisera verksamheten för att kunna förstå och hantera klientens kriminalitet.

Att hålla beslutsmöten där ledningen deltar har visat sig vara lämpligt. Rättsvårdarens roll som bollplank och att vara behjälplig att finna lösningar på verksamhetens praktiska problem är viktig. Det är också nödvändigt att vid överklaganden förse förvaltningsrätten med relevant bakgrundsmaterial för att möjliggöra för domstolen att förstå vad Kriminalvården bygger sin bedömning på.

Ofta ställs frågan hur mycket tid och resurser som ska läggas på att utreda. Att utreda risk och identifiera utsatta personer runt förövaren kan ibland vara en tidsödande uppgift. I vissa fall krävs också externa kontakter som ytterligare tar tid i anspråk. Utredningsskyldigheten kräver dock att en beslutsfattare skaffar sig tillräcklig information i ärendet. Erfarenhet visar dessutom att det snarast sparar tid och resurser att initialt vara grundlig och att ha god kunskap om enskilda klienter. Att ha rätt kunskap i det enskilda fallet underlättar all senare hantering – det blir helt enkelt enklare att överblicka vad som är möjligt och vad som i ljuset av klientens problematik eventuellt är förenat med stora risker. Utmaningen kan då snarast bestå i att ”våga ta konflikt” och etablera gränser. Den största utmaningen vilar i att förstå och kunna se eventuella skyddsbehov och utmaningen därefter är hur dessa skyddsbehov bäst kan hanteras. ■

Hanna Harnesk

är leg. psykolog och nationell samordnare för Kriminalvårdens brottsofferperspektiv för målgruppen sex- och relationsbrottsdömda.

Eva Bivall,

numera pensionerad, har över 40 års tjänst i kriminalvården i olika roller: frinsp, kvinsp, programledare och senast som utredare och samordnare för anstaltens Skogomes brottsoffer-slussverksamhet.

Trygg ordförande i brottsoffersjouren

Lisbeth Malmqvist, numera pensionerad från Kriminalvården, började som vårdare på Hinseberg 1964 och sedan gick det bara uppåt: assistent, inspektör, anstaltschef och kriminalvårdschef. Hon var chef på anstalten Skogome utanför Göteborg och tog ansvar för utvecklingen av det brottsofferprojekt som nu landat i en nationell vägledning för Kriminalvårdens arbete med brottsoffer. Idag är hon ordförande för Brottsofferjouren i Jönköping.

Av Birgitta Göransson

Projektet att utveckla brottsoffer-sluss startade år 2005. Hur togs projektet emot av personalen på anstalten?

Det togs emot mycket positivt. Många i personalen var mycket provocerade av de brottsoffer som ville besöka sina gärningsmän under tiden de avtjänade straff. Det var svårt att förstå att dessa kvinnor som utsatts för hemska våldsbrott eller våldtäkter ville fortsätta ha kontakt med sina gärningsmän. Genom projektet fick personalen ny kunskap om problematiken och större förståelse. Projektet synliggjorde en problematik som vi alla blundat för. Allvarliga saker – hot, misshandel och våldtäkt – har kunnat hända i besöksrum på olika anstalter utan att vi som personal har märkt det. Besökande kvinnor har inte vågat anmäla. Projektledaren

Hanna Harnesk såg tidigt behovet av att utbilda personalen och hade en förmåga att förmedla kunskap och handleda personal i brottsofferarbetet som var mycket uppskattat. Förutom att brottsoffren blev tryggare skapade det en trygghet även för personalen.

” *Relationen är redskapet vid våld och övergrepp i nära relationer.*

På mitt uppdrag genomfördes en genomlysning av organisationen på Skogome, och ett reformarbete inleddes med personalens delaktighet för att skapa en anstalt med behandling av sexualbrottslingar i centrum och en organisation för brottsofferlussar. Tidigt i projektet insåg Hanna Harnesk att en jurist måste kopplas till projektet och re-



gionjuristen Katarina Nordin Scott kopplades in. Det saknades ett regelverk och föreskrifter som kunde garantera säkerheten och förhindra nya brott under besök. Regelverket var uppbyggt på att förhindra att narkotika fördes in på anstalten, men inte på att förhindra våld och hot. Relationen är ju redskapet vid våld och övergrepp i nära relationer. Det behövdes reviderade föreskrifter.

Du har fortsatt ditt engagemang för brottsoffer efter din pensionering?

Ja, jag jobbade till jag var 67 år inom Kriminalvården men ville fortsätta engagera mig. Genom en före detta medarbetare i frivården Jönköping fick jag tips om att Brottsofferjouren där var en välfungerande organisation, så jag anmälde mig till deras grundutbildning.

Den innehöll både teori om människor i kris, rättsprocess och skadeståndsprocess. Teorin följdes av praktik när man fick gå parallellt med ett erfaret vittnesstöd till tingsrätten samt studiebesök hos polisen och kriminalvården. Efter tre dagar blev jag uppriktad av valberedningen för Brottsofferjouren som bjöd på kaffe och Västgötakringlor.

Därefter följde en mycket seriös djupintervju om mina attityder, värderingar, tidigare utbildning, syn på brottslingar och brottsoffer. Efteråt frågade de om jag kunde tänka mig att ställa upp som ordförandekandidat. Årsmötet valde mig till ordförande i september förra året.

Så det tog bara några månader i "frihet" för dig innan du ånyo hade en ledarposition?

Ja, jag kom till ett mycket välskött pastorat med engagerade duktiga människor både vad gäller styrelse och medarbetare i våra olika uppdrag. Det är en välfungerande organisation som inte var svår att ta över.

Hur ser verksamheten i brottsofferjouren ut?

Vi arbetar med två uppdrag: dels som vittnesstöd i tingsrätt och hovrätt, dels som stödpersoner till människor som bett om kontakt i samband med polisanmälan. Dessa två olika grupper av medarbetare träffas en gång i månaden var för sig för aktuell information från oss i styrelsen men framför allt för att få tillfälle till erfarenhetsutbyte med varandra.

Alla våra medarbetare bjuds ett par gånger per termin in till temaseminarier med särskilt sakkunniga inom juridik och företrädare för socialtjänst och andra sakområden inom vilka vi vill förkovra oss. De som vill bli medarbetare hos oss får genomgå den grundutbildning jag gick, sedan går man bredvid en erfaren stödperson alternativt vittnesstöd till dess man känner sig trygg i rollen. Som stödperson har du ofta ha en

” 40 procent av de som kontaktar oss är män.

längre kontakt än som vittnesstöd, särskilt när den gäller våld mot kvinnor. I andra fall är det bara några telefonsamtal eller personligt stöd vid rättegång. Många tror att det främst är kvinnor som söker stöd oss, men 40 procent av dem som kontaktar oss är män.

Hur får man kunskap om jouren?

När en person anmäler ett brott åligger det polisen att informera om vilka möjligheter man har att få hjälp av ideella föreningar som kvinnojouren eller brottsofferjouren. Ca 400-500 personer vänder sig till Brottsofferjouren i Jönköping under ett år. En brottsofferassistent med ansvar för all administration inom Brottsofferjouren tar emot samtal från brottsoffer och vidarebefordrar dessa samtal till den stödperson som har jour vid aktuellt tillfälle. Vår ambition är att låta en stödperson ringa upp den som bitt om hjälp inom 24 timmar. I vår brottsofferassistents uppgift ingår även att som ansvarig för vittnesstöden serva tingsrätt och hovrätt.

Alla medarbetare förutom brottsofferassistenten arbetar ideellt. Det finns idag tolv personer som aktivt arbetar som stödpersoner i jouren. Man har jour var tolfte vecka och är då ansvarig för att lyssna av vår jourtelefon varje dygn. Vittnesstöden – cirka 25 till antalet – tjänstgör i domstol ungefär en halv dag varannan vecka.

Vad har du bidragit med sedan i höstas när du blev ordförande?

Jag har försökt fördjupa vårt samarbete med närliggande jouren i Småland och lära känna förvaltningar och myndigheter i kommunen. Vi arbetar nära kvinnojouren i utbildnings- sammanhang. Vid något tillfälle per termin anordnar vi ett större kunskapsseminarium, nu senast över temat ”Hur kriminalvården bemöter brottsoffer”. Hanna Harnesk och Katarina Nordin Scott höll en föreläsning. Vi hade bjudit in studenter från Hälsohögskolan, personal från landsting, kommun och andra ideella organisationer. 90 personer lyssnade på det mycket uppskattade föredraget. Jag är liksom flera av mina medarbetare också ofta ute och informerar om verksamheten i föreningar och gör den känd. Dessa möten väcker ofta stort

” Erfarenheten jag fått från kriminalvården har gjort mig trygg i rollen som ordförande

intresse för vår verksamhet.

Jag har försökt stimulera medarbetarna med olika former av utbildning och diskussioner. Ett exempel är vårt engagemang i ”Det handlar om kärlek”, ett projekt om

barns och ungdomars rättigheter, där vi tillsammans med företrädare för Rädda Barnen informerar på gymnasienivå om Barnkonventionen och deltar i värderingsövningar i klassrummen samt informerar om våra olika verksamheter och var ungdomar kan söka stöd vid behov.

Jag har även ansvarat för att genomföra diskussioner om värdegrunden i vårt uppdrag med såväl styrelse som våra medarbetare. Tillsammans har vi på begäran av vårt riksförbund sammanställt vad vi anser ska ingå i vår värdegrund. Det har varit stimulerade och angelägna diskussioner. Jag bedömer att vi har den människosyn som krävs för att göra ett gott jobb i Brottsofferjouren. Många av våra medarbetare har tidigare arbetat i människovårdande yrken.

Man ska visa intresse för den person som söker stöd men inte vara nyfiken. Man ska vara ödmjuk, visa respekt och vara en god lyssnare. Bedömer vi att personen framför oss är i behov av expertstöd, t.ex. en psykolog ska vi förmedla en sådan kontakt och inte själva försöka vara en.

Du var ju en chef med stort engagemang nära verksamheten och mycket ute på golvet bland kriminalvårdare och intagna. Du fick ju också mycket positiv respons, som till exempel när du stod vid busshållplatsen och en intagen, nyss frigiven kom fram och tackade dig i hand för den tiden han suttit på Skogome och det bemötande han fått.

Hur upplever du arbetet i brottsofferjouren?

Arbetet är stimulerande och berörande. Jag har prövat på både att vara stödperson och vittnesstöd. Det är i mångt och mycket ett ensamarbete och jag ville som ordförande pröva mig i båda rollerna för att förstå hur mina medarbetare kan uppleva sina uppdrag. På våra månatliga möten med stödpersonerna har vi egenhandledning, vilket upplevs positivt.

Ungdomsmålen känns ofta tunga. Man möter hela familjer, förtvivlade, oroliga och nervösa föräldrar. Många är invandrare. Man kommer nära människor även om det rör sig om korta möten. Man kan inte erbjuda så mycket hjälp, förutom att vara en god lyssnare, men man får ändå mycket uppskattning för att man visar ett engagemang.

Uppdrag i tingsrätten ställer krav på oss och passar inte pensionärer som vill komma ut och träffa folk.

Som chef i kriminalvården var jag van vid svåra samtal med personal som inte gjorde ett bra jobb. Här på jouren får jag avstyra personer som tillsynes har ett stort engagemang, men vars engagemang bottnar i en egen problematik som de försöker bearbeta genom att ta sig an andra. Erfarenheten jag fått från kriminalvården har gjort mig trygg i rollen som ordförande för Brottsofferjouren. Också i kriminalvården mötte jag många lidande och förtvivlade anhöriga, som föräldrar eller far- och morföräldrar som besökte sina intagna barn eller barnbarn. ■

Halvhjärtat stöd

– intention och verklighet i Kriminalvårdens halvvägshus

Kriminalvården måste definiera vad kvalificerat ”särskilt stöd” innebär i verksamheten med halvvägshus. Det kräver Thomas Ekbohm, apropå bytet av entreprenör för halvvägshuset i Stockholm.

Av Thomas Ekbohm

I proposition 2005/06: 123 föreslår regeringen att en intagen som har behov av särskilt stöd och kontroll under vissa förutsättningar ska få beviljas vistelse i halvvägshus.

Bakgrunden är att Kriminalvårdskommittén (ju 2002:13) i maj 2005 lämnade ett betänkande (Framtidens kriminalvård, SOU 2005: 54) där kommittén behandlar frågor om bl.a. en förbättrad utslussning från fängelse. Regeringen anslöt sig till kommitténs förslag att vistelse i halvvägshus skulle införas som en särskild utslussningsform. I en kommentar skriver regeringen i propositionen (sid 33):

”Vistelse i halvvägshus bör fylla en funktion för intagna som behöver särskilt stöd eller kontroll inför frigivningen”.

Längre ned (sid 34) heter det: ”Det är viktigt att personalen stödjer den intagne i kontakt med andra samhällsorgan. Notera särskilt orden: behov av särskilt stöd.

Som jag ser det måste regeringen i sin proposition mena att intagna verkligen har ett

” *Intagna som jag talat med har uttalat sin besvikelse.*

särskilt behov av särskilt stöd när de placeras i halvvägshus. Ofta beräknas 75 procent av de intagna ha en varaktigt psykiskt funktionshinder, vilket leder till behov av motivations- och aktiveringsinsatser och kräver kunskap om olika myndigheters uppdrag och idéburna organisationers möjligheter att bistå.

Flera av dessa intagna passerar halvvägshus. De kan knappast förnekas en sådan placering för att de bär på en tung börda av psykisk och social problematik.

Efter vad jag har inhämtat så har Kriminalvården inte velat precisera vad ”särskilt stöd” är i kvalitativa termer, vilket bl.a. har lett till att Föreningen Skyddsvärnet i Stockholm, som hade en inarbetad HWH-verksamhet med bredd och kompetens, vid upphandlingen sorterades bort och ersattes av alternativet Uttran, som drivs av Attendo, med enbart priset som underlag.

Intagna som varit på halvvägshus Uttran och som jag talat med har uttalat sin besvikelse och sin förvåning över avsaknaden av ett kvalificerat stöd från personalen. De anställda har inte något verksamhetsansvar i bemärkelse att individuellt tala med de intagna och förmedla kontakter inför frigivningen. Det finns en idé att frivårdshandläggare ska åka ut till halvvägshuset och förmedla kontakter. Det låter helt orealistiskt när den enskilde frivårdshandläggaren idag ofta har över sextio ärenden. En intagen säger till mig att flera anställda i halvvägshuset är timvikarier, vilket är billigt, men vilket knappast skapar kontinuerliga relationer mellan intagna och personal eller möjlighe-

” *De intagna blir en människomassa som ska kontrolleras.*

ter att utveckla samverkanskontakter. Det kanske är meningen! Men lagstiftaren har inte avsett att HWH ska vara enbart ett övervakat boende med kontroll.

De intagna blir en människomassa (t.ex. 16 boende på Uttrans halvvägshus) som ska kontrolleras, inte bli föremål för utvecklade samtal eller annat särskilt stöd på väg ut från kriminalvården.

Enligt intagna jag talat med söker de sig hellre från storanstalter till en öppen anstalt än till ett halvvägshus. På den öppna anstalten har de tillgång till kontinuerliga samtal med kvalificerad information och engagerat

” *Kriminalvården måste definiera vad kvalificerat ’särskilt stöd’ innebär.*

stöd, det de saknar på en del halvvägshus.

Det är väl ändå rimligt att intagna ofta efter många år i slutna fängelser ska ha tillgång till kvalificerade stödsamtal, andra sociala insatser och personalledd träning inför frigivningen på ett halvvägshus i dagens kriminalvård. De anställda där ska ha adekvat utbildning, söka se till att varje intagen utvecklar sin tillit till sin egen förmåga, känner trygghet och lär sig ta hänsyn och visa respekt i samspel med andra. Intagna som avtjänat långa fängelsestraff är stigmatiserade, har tappat sin sociala funktionsnivå och sitt självförtroende, när det gäller att klara vardagssituationer.

Kriminalvården måste med andra ord kräva att deras upphandlade halvvägshus aktivt ska arbeta förebyggande med breda insatser för att motverka återfall i brott. Kriminalvården måste definiera vad kvalificerat ”särskilt stöd” innebär. Det måste krävas att resurser finns så att intagna på alla halvvägshus får ett kvalificerat stöd. Det billigaste alternativet får inte vara den enda grunden för upphandling. Det kostar något mera

pengar. Men det är kostnadseffektivt. Det gör halvvägshusen attraktiva för intagna som vill få råd och stöd inför frigivningen och Kriminalvården svarar upp mot lagstiftarens intentioner.

Det är viktigt att det kan sägas om Kriminalvårdens halvvägshus att där kan den intagne

- känna trygghet och mötas av empati
- mötas av respekt för sin vilja och sina behov
- aktivt erbjudas stödsamtal och motiverande samtal

- få hjälp att bryta sin ensamhet med aktiva insatser
- få kunskap om andra stödjande samhällsinsatser
- få utsluss genom aktiva psykosociala insatser
- få träna i att klara krav i vardagslivet ■

Thomas Ekbohm var verksam i Kriminalvården 1969-2009, är medförfattare till boken Människan, brottet, följderna och ingår i denna tidnings redaktionskommitté.

Psykisk ohälsa och tvångsmedicinering

Klienter i kriminalvården med allvarlig psykisk ohälsa riskerar onödigt lidande. Det behövs enligt skribenten en lagstiftning som möjliggör tvångsmedicinering i häkten och anstalter.

Av Karin Hagman

De inledande bestämmelserna i häktes- och fängelselagen är vägledande för hur Kriminalvården ska agera i utförandet av kontroll- och tvångsåtgärder. Här har lagstiftarna lagt tyngden på proportionalitetsprincipen, det som brukar kallas det lindrigaste ingreppets princip. Den lyder: ”En kontroll- eller tvångsåtgärd får endast användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig ska den användas.”

En del av Kriminalvårdens klienter lider av psykisk ohälsa. Psykisk ohälsa är ett vitt begrepp och för att försöka undvika missförstånd åsyftar denna skrivelse intagna som lider av så pass allvarlig psykisk ohälsa att de under vistelsen i kriminalvård periodvis omhändertas med vårdintyg och externplaceras inom rättspsykiatri.

När läkare beslutar om vårdintyg ska den intagne föras över till rättspsykiatri för vård och medicinering. De som deltagit i ett tvångsingripande av en våldsam psykotisk intagen, transporterat denne och sedan sett rättspsykiatriens personal utföra ytterligare

tvångsingripande, ställer ibland frågan om varför medicineringen inte ägt rum på häktet eller anstalten.

Den psykiska hälsan hos en intagen försämras ofta i samband med att denne på eget initiativ slutar att medicinera. Försämringen går olika fort, beroende på typ av medicinering och person. Oavsett hur fort eller

” De som deltagit i ett tvångsingripande frågar sig varför medicineringen inte ägt rum på häktet eller anstalten.

långsamt förändringen sker så är den intagne oftast i ett mycket dåligt psykiskt skick när vårdintyg skrivs. Det händer ibland att den intagne vägrar överflytt till rättspsykiatri; i de fallen föregås överflytt av ett tvångsingripande. För personal vars uppgift är att ingripa finns alltid en överhängande risk att den intagne skadas. Utifrån hur ingrepp ska gå till föreligger t.ex. risk för axelskador. Ris-

ken att den intagne skadar personal är också stor. Vid ett ingripande är det inte ovanligt att den intagne slår, biter, spottar och attackerar personal med tillhyggen. Uppgiften är extremt stressande. Det händer att den intagne försöker skada sig själv genom att dunka huvudet i väggen eller skada sig med sådant som finns inom räckhåll. Efter ingripandet förs den intagne i en transportbil till rättspsykiatri.

Notera att ovan beskriva förlopp sker utan att man haft möjlighet att tvångsmedicinera den intagne. Väl framme vid rättspsykiatri händer det att även personalen där blir tvungna att göra ytterligare tvångs-ingripande. Sedan tvångsmedicineras den intagne

” *Tvångsmedicinering skulle innebära ett begränsat lidande för de intagna.*

och det är ganska vanligt att klienten några dagar senare återhämtat sig så pass att han eller hon kan föras tillbaka till kriminalvården. Tyvärr händer det att den intagne då återgår till att vägra medicinering. Detta ger en ojämn medicinering, vilket försvårar möjligheten för den intagne att nå en psykisk stabilitet och ett bättre psykiskt mående. Man skulle krasst kunna kalla det för jo-jo-medicinering.

Just nu pågår en Psykiatrilagsutredning (SOU 2012:17). Förhoppningsvis ser lagstiftarna över detta så att proportionalitetsprincipen blir möjlig att tillämpa ur ett rättsäkert perspektiv och att vi landar närmare målet om det lindrigaste ingreppet vid vård-

intyg av en intagen som befinner sig inom kriminalvården. Det är viktigt att ställa sig frågan om och hur man kan omforma lagstiftningen så vi minskar antalet tvångs-ingripanden och därmed får en humanare och rättssäkrare kriminalvård och sjukvård. Förslagsvis kunde den intagne efter första läkarbedömningen om vårdintyg medicineras på plats, vilket är fullt möjligt i och med att Kriminalvården har sjukvårdspersonal. Därefter kunde man ta ställning till om överflytt till rättspsykiatri är nödvändig. Läkarbedömning nummer två kunde även den i de fall det är nödvändigt utföras på plats. Det finns säkert fler och bättre lösningar på detta problem. Denna skrivelse är en öppen önskan om samverkan mellan tvångslagstiftningarna och fokus på att intagna med psykisk ohälsa får den medicinska hjälp de är i behov av oavsett vilken lokal de befinner sig i och med så få tvångs-ingripanden som möjligt.

Utredningen om isolering inom kriminalvården föreslog i sitt betänkande Avskildhet och gemenskap inom kriminalvården (SOU 1979:4) att Kriminalvården skulle få tvångsmedicinera en intagen i samband med ett våldsamt uppträdande. Regeringen och senare Kriminalvårdskommittén (SOU 2005:54) delade inte denna bedömning. Det finns nu skäl, som redovisats ovan, att aktualisera tvångsmedicinering på häkten och anstalter. Den bör användas restriktivt och under ordentligt reglerade former. Den skulle innebära ett begränsat lidande för de intagna. Den skulle underlätta personalens arbete i deras omhändertagande av människor i desperation. ■

Karin Hagman är klienthandläggare på anstalten Hall

Yttrande över Påföljdsutredningens betänkande

(SOU 2012:34) Nya Påföljder

Föreningen Skyddsvärnet i Stockholm har beretts tillfälle att yttra sig över Påföljdsutredningens betänkande. Skyddsvärnet i Stockholm bildades år 1910 som en enskild hjälporganisation för frigivna fångar och deras familjer med huvudsyfte att förbättra integreringen i samhället av dem som avtjänat straff. År 1906 tillkom lagarna om villkorlig dom och villkorlig frigivning och år 1918 reformerades den villkorliga domen med möjlighet att ställa den villkorligt dömda under övervakning.

Redan i mitten av 1910-talet hade Föreningen Skyddsvärnet påbörjat arbetet med förundersökningar (personutredningar) och lämnade förslag till domstolen om det ”meningsfulla och uppbyggliga” att ge den häktade villkorlig dom. Övervakning skulle ske i organiserad form genom att de villkorligt dömda skulle besöka Skyddsvärnet för uppföljande samtal.

Skyddsvärnet har haft stor inverkan när det gäller utvecklingen av påföljdssystemet och var föregångare till den statliga frivårdsorganisationen som inrättades 1942. Numera bedriver Skyddsvärnet olika former av socialt utvecklingsarbete för klienter från Kriminalvården och socialtjänsten. Syftet med verksamheten är att förebygga brott och social utslagning.

Föreningen Skyddsvärnet i Stockholm lämnar följande synpunkter på betänkandet:

1989 års reform lade grunden till ett sammanhållet påföljdssystem med utgångspunkt i gärningens straffvärde. Med tiden har emellertid olika påföljder - särskilt sådana som rör alternativ till fängelse - lagts till. Detta har medfört att påföljdssystemet har blivit snårigt och svåröverskådligt. Utredningens förslag som innebär en strukturering av påföljdssystemet är därför välkommet. Förslagen är väl genomarbetade och är i allt väsentligt väl ägnade att ligga till grund för lagstiftning.

Villkorligt fängelse

Utredningen håller fast vid de grundläggande principerna om proportion-alitet och att lika brott ska behandlas lika och vidareutvecklar betydelsen av gärningens straffvärde som grund för samhällets reaktioner.

Nämnda principer får ett ökat genomslag vid villkorlig påföljd. Samtidigt präglas förslagen av humanitet och ger utrymme för individuella hänsyn vid bestämmandet av påföljden i det enskilda fallet.

Skyddsvärnet tillstyrker utredningens förslag att det endast ska finnas två påföljder för vuxna lagöverträdare, fängelse och böter och att villkorlig dom och skyddstillsyn ersätts med villkorligt fängelse. Tydligheten och förutsebarheten i det villkorliga fängelsestraffet ökar högst väsentligt genom att det i domen alltid anges hur långt fängelsestraff gärningen förskyller. Fängelsestraffets längd bestäms utifrån gärningens straffmättningsvärde oavsett om fängelsestraffet är ovillkorligt eller villkorligt.

Tilläggs sanktionerna har utformats så att de är mer eller mindre ingripande med hänsyn till brottet eller brottslighetens svårhet. Förslaget medger en tydlig upptrappning av ingripandena. Detta stärker trovärdigheten för påföljden.

En risk med en tydlig trappa är att den för snabbt kan leda fram till ett ovillkorligt fängelsestraff. Enligt vår uppfattning finns det i förslaget ett tillräckligt stort utrymme för villkorligt fängelse också vid återfall eller då den dömda inte uppfyller den ådömda tilläggs sanktionen, genom att man i sådana fall kan välja en tilläggs sanktion som är mer ingripande än den tidigare. Det är inte alltid nödvändigt att undanröja det villkorliga fängelset för att upprätthålla trovärdigheten.

När det gäller de enskilda tilläggs-sanktionerna har Skyddsvärnet följande synpunkter:

En förutsättning att lyckas med vård och påverkan är att den som ska undergå påföljden är motiverad. Skyddsvärnet ställer oss

därför något tveksamma till utredningens förslag om att ta bort samtycke som förutsättning för den tilläggs sanktionen.

Enligt Skyddsvärnets uppfattning är förslaget om samhällstjänst bra. Det föreligger emellertid redan nu svårigheter att få fram platser till dem som åläggs samhällstjänst. En inte alltför djärv förmodan är att det kommer att ske en ökning av samhällstjänst om utredningens förslag genomförs. För att Kriminalvården ska kunna ordna fram platser bör därför privata arbetsgivare kunna anlitas i större utsträckning. Givetvis ska den verksamhet som arbetsgivaren bedriver vara lämplig. För att uppnå ett tillräckligt antal platser kan det krävas ett ytterligare resurstillskott till Kriminalvården.

Hemarrest är en mycket ingripande tilläggs sanktion. Utredningen föreslår att hemarrest ska kunna pågå i högst åtta månader. Det är en avsevärd tid. I betänkandet finns inte några överväganden hur hemarresten ska verkställas, om den dömda har barn. Skyddsvärnet saknar barnperspektivet i utredningen. Enligt Skyddsvärnets uppfattning bör det vid hemarrest finnas utrymme för att fullgöra sitt föräldraskap till exempel att hämta barn på förskolan, gå på föräldramöten, följa barn till fritidsaktiviteter med mera.

Övervakning och kontroll sanktion är en relativt ingripande tilläggs sanktion som kan användas också vid allvarlig brottslighet. Enligt Skyddsvärnets mening bör inte lekmän verkställa en påföljd. Övervakningen bör verkställas av frivårdsinspektörer, så kallad tjänstemannaövervakning. Även om sådan tjänstemannaövervakning införs generellt kan Kriminalvården, som ett komplement, förordna lekmanövervakare för de dömda.

Brottslighetens art

Skyddsvärnet delar utredningens uppfattning att valet mellan frihets-berövande och icke frihetsberövande påföljd bör bestämmas med utgångspunkt i gärningens straffvärde och den tilltalades tidigare brottslighet och att begreppet art och artvärde bör utmönstras i regler om påföljdsbestämning.

Redan när begreppet infördes kunde man ifrågasätta dess innehåll och betydelse. Det är svårt att beskriva vad art och artvärde egentligen är.

Under senare år har det skett en förskjutning av straffvärdet för olika typer av brott. Tidigare ansågs till exempel förmögenhetsbrotten ha ett förhållandevis högt straffvärde. Den som blev bestulen kunde drabbas hårt. Våldet ansågs mer som ett naturligt inslag i samhället. Det var till exempel tillåtet att aga barn. För misshandel inom familjen fanns en särskild åtalsprövningsregel.

Med tiden har våldsbrotten på grund av samhällsutvecklingen generellt sett kommit att anses vara mer skadliga och kränkande än förmögenhetsbrotten. Den förändrade synen på straffvärde fick dock inledningsvis inte ett tillräckligt genomslag i straffmätningen. Brottets art infördes i stället som en presumtion för fängelse. Detta byggde på ganska svärgenomträngliga resonemang av allmänpreventiv karaktär. Det ledde till många domar med korta fängelsestraff. Det är tveksamt om dessa har någon brottspreventiv verkan. I många fall av så kallad artbrottslighet är påföljder med ett vård och behandlingsinnehåll en mer lämplig påföljd.

Det av utredningen föreslagna systemet med villkorligt fängelse som kan förenas med ingripande tilläggssanktioner innebär en skärpning och kommer att vara ett trovärdigt alternativ till ovillkorligt fängelse.

Ungdomspåföljder

Utredningens förslag om påföljder för unga lagöverträdare är väl avvägda. Påföljderna görs tydligare. Skyddsvärnet kan i stort tillstyrka utredningens förslag.

Det föreslås två nya påföljder. Det är av vikt att påföljderna inte blir för många så att systemet blir svårt att överblicka och svårt att tillämpa. Särskilt ungdomsövervakning fyller dock en väsentlig funktion som alternativ till institutionsvård. Det är en ingripande påföljd med frihets-inskränkande inslag och möjligheter att kunna kontrollera efterlevnaden av frihetsinskränkningarna. Skyddsvärnet anser att man så långt som möjligt bör undvika institutionsvård av unga varför vi anser att det är angeläget att förslaget genomförs. Till skillnad från andra ungdomspåföljder föreslås Statens institutionsstyrelse vara huvudman. Det är enligt Skyddsvärnets uppfattning lämpligt.

Socialtjänsten har huvudansvar för andra ungdomspåföljder. Det har medfört att verkställigheten av påföljderna och innehållet i dem inte är enhetligt utan skiljer sig åt mellan olika kommuner. Det är angeläget att det uppnås en större likabehandling. De grundläggande principerna för straffmätning måste få ett större genomslag också i ungdomspåföljderna.

Det bör ytterligare understrykas att det är viktigt att handläggningen av ärenden som rör unga lagöverträdare bör ske snabbt. Det

uttrycks i gällande lagstiftningen och har vid många tillfällen understrukits. Trots detta kan handläggningen av olika skäl ta lång tid.

Konsekvenserna av förslagen

Skyddsvärnet anser att förslagen enligt ovan är väl ägnade att leda till lagstiftning. Förslagen innebär en skärpning av påföljds-systemet samtidigt som det finns ökat utrymme för humanitet och brottsförebyggande åtgärder. Förslagen har en hög ambitionsnivå.

Höga krav kommer att ställas på de verkställande myndigheterna i första hand på Kriminalvården och socialtjänsten, men också på samarbetet mellan dem och domstolarna, polis och åklagare.

Det är angeläget att utredningens intentioner inte fuskas bort. Tillräckliga resurser måste därför tillföras. Om så inte sker finns det en risk för att de goda intentionerna havererar i den praktiska verkligheten.

Även om ekonomiska resurser kan tänkas frigöras genom att särskilt de kortare fängelsestraffen minskar i antal, så kräver bland annat tilläggssanktionerna betydligt större insatser av frivården för att få avsedd effekt. Därtill kommer att effekten av ett minskande antal kortare fängelsestraff inte är omedelbar utan är en verkan på sikt.

Skyddsvärnet menar att man inte kan se genomförandet av utredningens förslag ur ett rent kostnadsmässigt perspektiv. Det bör också beaktas att förslagen kan ha en brottsförebyggande effekt som är positiv för samhället i stort.

Ett genomförande av påföljdsutredningens förslag kommer att beröra många i rättskedjan. När det gäller Kriminalvården och främst frivården kommer det att till viss del innebära nya arbetsuppgifter.

Om förslagen genomförs, innebär det den största omställningen i frivårdens arbete sedan brottsbalkens tillkomst år 1965. Domstolarna kommer att behöva fler, tydliga och mer omfattande personutredningar än idag. På verkställighetsstadiet kommer enligt utredningen Kriminalvården att få en delvis förändrad roll, där frivården får ett tydligare kontroll- och uppföljningsansvar. Mer på sikt torde Kriminalvårdens anstaltsorganisation genomgå förändringar. Den ekonomiska analys som utredningen gjort bygger på förhållandevis grova uppskattningar och antaganden om hur kostnaderna för reformen kommer att utfalla. Nya och omfattande krav kommer att ställas på Kriminalvården vad gäller informationsinsatser, organisation, kompetens, personalförsörjning och utbildning.

Skyddsvärnet föreslår därför att en organisations- och genomförande-grupp inrättas inom Kriminalvården innan påföljdsreformen genomförs med uppgift att identifiera, analysera och föreslå insatser inom ekonomi, organisation, personalförsörjning och utbildning. Eftersom det finns fler aktörer utanför Kriminalvården, bland annat kommunernas socialtjänst, domare, åklagare och advokater, är det önskvärt att ta ett helhetsgrepp vid genomförandet. Regeringen bör därför enligt Skyddsvärnet mening utse en särskild utredare med uppdrag att komma med förslag inom de områden som föreslagits ovan. Skyddsvärnet är medveten om kommunernas självbestämmande men om regeringen ger kommunerna ett uppdrag innebär detta också att staten har kostnadsansvaret för uppdragets utförande. ■

Föreningen Skyddsvärnet i Stockholm

Saxat från Kriminalvårdens utvecklingsenhetens horisontspaning

Strategiska brott bland unga

Brottsförebyggande rådet (Brå) har kommit ut med en rapport, "Strategiska brott bland unga under 00-talet". Med strategiska brott menas brottstyper bland unga som starkast indikerar en fortsatt brottslighet. Rapporten är tillsammans med forskning grund för en diskussion om förebyggande av långvarig och intensiv kriminalitet bland unga. Detta är av intresse för ungdomssatsningen som bedrivs inom Kriminalvården.

Kriminella karriärer

Forskning om de som gjort kriminell karriär visar att dessa personer vanligtvis debuterar i brott någon gång mellan 8 och 14 års ålder. Ju tidigare debuten är, desto längre och intensivare tenderar brottskarriären att vara. Det är en mycket liten andel av befolkning som står bakom majoriteten av kriminaliteten. Brottsligheten är oftare mångskiftande än specialiserad. Forskare urskiljer två olika beteendemönster, en djup liggande och mer eller mindre livslång som ungefär motsvarar ett yrkesliv, medan den andra är av mer övergående natur, en så kallad ungdomsfas. Kombinationen av biologiska och sociala förutsättningar särskiljer den livslångt brottsaktiva gruppen till den grupp där brotten är begränsade till ungdomsåren. En viktig indikator är om brottsligheten fortsätter efter 19 års ålder, då ökar risken för en lång brottslig karriär. Ur ett kriminalpolitiskt perspektiv är det intressant att kunna skilja på högaktiva unga och engångs- och tillfällighetsbrottslingar. Förekomsten av strategiska brott i en ungdoms kriminella register ska ses som en statistisk riskfaktor bland andra.

Brå:s undersökning

Rapporten grundas på samtliga lagföringar 2001-2010 avseende 15-20 åringar och data från 2008 som består av 485 domar med påföljderna ungdomsvård, sluten ungdomsvård och ungdomstjänst med tillhörande yttranden från socialtjänsten. Brå redovisar resultaten för 15-17 åringar. Materialet har delats in i fyra grupper beroende på hur många gånger ungdomarna har lagförts under perioden.

1. engångsbrottslingar – de som lagförts bara en gång
2. tillfällighetsbrottslingar – de som lagförts 2 till 3 gånger
3. återfallsbrottslingar – de som lagförts 4 till 8 gånger
4. högaktivt kriminella – de som har lagförts 9 gånger eller fler

Av dem som lagförts är de allra flesta ungdomarna (54 %) så kallade engångsbrottslingar. Tillfällighetsbrottslingar utgör 27 procent och återfallsbrottslingar 14 procent. De högaktivt kriminella är 5 procent av de lagförda ungdomarna men som står för 43 procent av det totala antalet lagföringarna. Bland de högaktivt kriminella är rån och tillgrepp av motorfordon de vanligaste ingångsbrotten. Rån och tillgrepp av motorfordon är de brott som innebär en större risk för återfall jämfört med andra ingångsbrott och är därför de mest strategiska brotten. Bland de högaktivt kriminella är risken för återfall högre om de har lagförts för rån eller tillgrepp av motorfordon även

det inte har varit är ett ingångsbrott. Brott mot allmän verksamhet, det vill säga våld mot tjänsteman och övergrepp i rättssak, är på väg att bli ett nytt strategiskt brott. För båda dessa gärningar är återfallen höga bland 15 – 17 åringarna.

Sämre utgångsläge

De ungdomar som dömts för strategiska brott har haft ett sämre utgångsläge inför såväl tonåren som vuxenlivet jämfört med andra kriminellt belastade ungdomar i åldrar-

na 15-17 år, vilket framgår av tabellen nedan. Enligt Brå:s rapport, som tagit del av socialtjänstens yttranden, framgår att mer än 9 av 10 ungdomar som dömts för strategiska brott har kamrater med ogynnsamt inflytande. Mer än hälften har varit kända av socialtjänsten före den aktuella domen. En stor andel har haft en icke konventionell skolgång, besvärliga hemförhållanden och en oorganiserad fritid. Cirka en fjärdedel av ungdomarna uppgavs behandlas eller ha diagnostiserats med funktionsnedsättningar.

Uppgifter om brotts- och livsomständigheter

	Dömda för strategiska brott	Dömda för övriga brott
Brottsstillfällen i domen (antal)	4,5	2,4
Medåtalade (snitt antal)	1,9	1,1
Vuxna medåtalade (%)	38	19
Ensam åtalad (%)	22	49
Känd av socialtjänst före 15 år (%)	52	37
Ej konventionell skolgång (%)	61	38
Problematisk föräldrakontakt (%)	47	33
Ej organiserad fritid (%)	60	54
Diagnostiserad funktionsnedsättning (%)	23	16
Alkohol- eller drogproblem	41	37

Forskning visar att enskilda riskfaktorer var för sig har mindre betydelse. Det är kombinationen av flera ogynnsamma omständigheter eller en ansamling riskfaktorer över tid som ökar risken för en ogynnsam utveckling.

Metaanalyser visar att det går att förebygga återfall bland unga

Rapporten redovisar ett flertal metaanalyser och slutsatserna kan sammanfattas i följande punkter:

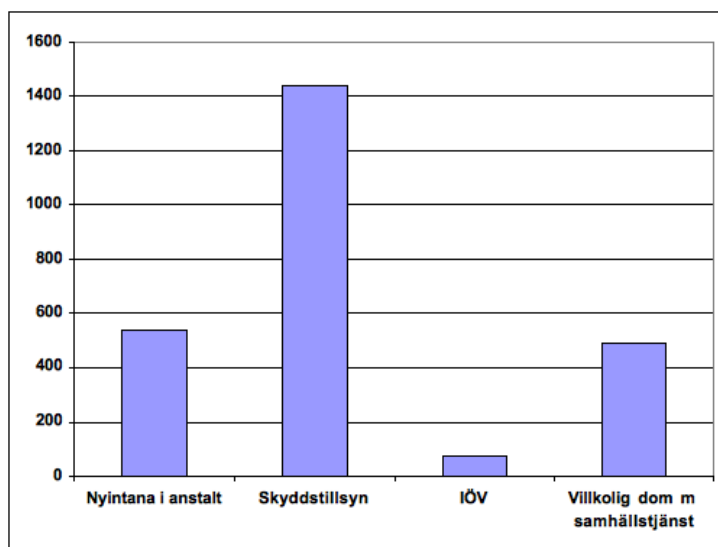
1. Behandlingsinsatser på institutioner för brottsaktiva och eller våldsamma ungdomar har en viss effekt på återfallen.
2. Störst effekt hade insatser som innehöll både kognitiva och beteendeförändrande inslag som sociala färdigheter, aggressionskontroll, kritiskt och kreativt tänkande. Återfallsfrekvensen för denna grupp var 20 procent lägre än kontrollgruppen.
3. Insatser som endast innehöll beteendeförändrande inslag eller endast utbildningsinslag visade på minst effekter på återfall.
4. Insatser som innehåller en terapeutisk grundidé med innebörden att förändra såväl tankesätt som beteende är bättre än insatser som saknar detta innehåll.
5. Det är viktigt att insatserna är anpassade efter principerna om risk, behov och mottaglighet.
6. Det kan vara kontraproduktivt att ge insatser under förhållanden där många tungt belastade ungdomar eller ungdomar med hög risk för återfall samlats.

Unga och brott i kriminalvården

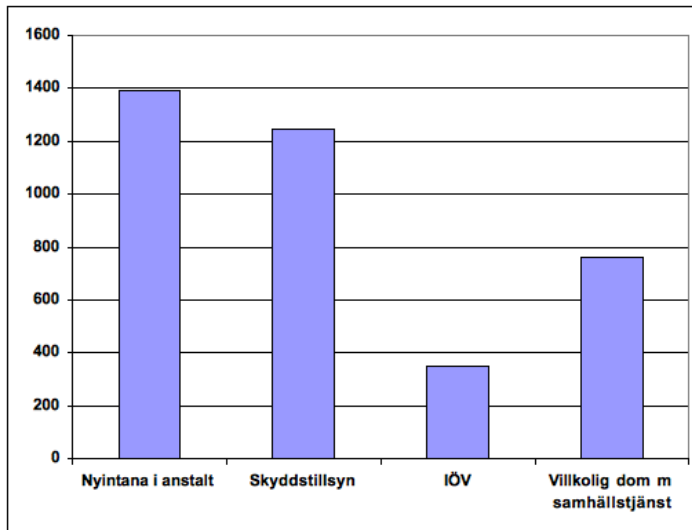
Att ha blivit dömd för ett strategiskt brott innebär en förhöjd risk för en kriminell karriär. I detta sammanhang kan det vara av intresse att beskriva hur brotten ser bland gruppen 18 – 20 år och 21 – 24 år i både anstalt och frivård.

Hur de under 25 år fördelas inom olika påbörjade kriminalvårdspåföljder redovisas i diagrammen nedan. Bland 18 -20 åringarna är cirka 80 procent av påföljderna någon typ av frivårdspåföljd. Motsvarande siffra för 21 -24 åringar är cirka 60 procent.

Påbörjade kriminalvårdspåföljder år 2010, 18 – 20 åringar



Påbörjade kriminalvårdspåföljder år 2010, 21 – 24 åringar



Bland 18-20-åringar som togs in anstalt 2010 var de vanligaste huvudbrotten våldsbrott eller rån för 21-24-åringar var de vanligaste brotten vålds- och narkotikabrott. Bland 18-20-åringar förekommer de strategiska brotten såväl bland dem som togs in i anstalt och bland dem som påbörjade någon form av skyddstillsyn.

Diskussion

Under 2010 påbörjade cirka **6 300** personer under 25 år någon form av påföljd inom kriminalvården. Av dessa var cirka **2 500** 20 år eller yngre.

Alla ungdomar tillhör inte gruppen av högaktivt kriminella utan är engångs- eller tillfällighetsbrottslingar. Bland dem som påbörjade kriminalvårdspåföljd i såväl anstalt som i frivård förekom strategiska brott. Bland gruppen unga som döms till kriminalvård finns säkerligen en grupp högaktivt kriminella som beskrivits i Brå:s rapport och där det finns en förhöjd risk för en fortsatt kriminalitet och en kriminell karriär.

Under 2010 mötte Kriminalvården cirka 2 500 ungdomar som var 20 år eller yngre och det finns ingen anledning att tro att de kommer vara färre 2012. Kriminalvården har därför en stor roll i det återfallsförebyggande arbetet, speciellt i frivården där majoriteten av ungdomarna påbörjar en kriminalvårdspåföljd.

- Frågan är hur Kriminalvården identifierar de unga, i såväl anstalt som frivård, som har störst risk för en mer eller mindre kronisk kriminalitet?
- Vilken verksamhet kan Kriminalvården erbjuda de unga, i såväl anstalt som frivård, som har störst risk för en förhöjd kriminalitet?

- Enligt Metaanalyserna går det att förebygga återfall bland unga. Är det möjligt att bygga upp verksamheter med dessa inslag som beskrivs i metanalyserna?
- Enligt metaanalyserna kan det vara kontraproduktivt att ge insatser under förhållanden där det samlats många tungt belastade ungdomar med hög återfallsrisk. Är i så fall Kriminalvårdens ungdomsplatser kontraproduktiva? Vilka är i så fall alternativen?
- Om Kriminalvården ska kunna begränsa antalet framtida kriminella karriärer bör kanske Kriminalvårdens ungdomssatsning förstärkas. ■

Färre brott med medicin

Brottsligheten hos vuxna personer med adhd sjönk kraftigt under perioder då de tog läkemedel mot tillståndet jämfört med när de inte medicinerade. Det framgår av en omfattande registerstudie med över 25 000 individer gjord vid Karolinska Institutet och publicerad i den ansedda vetenskapstidskriften *New England Journal of Medicine* (NEJM).

- Denna studie går hand i hand med vad vår mindre studie på anstalten Norrtälje visade. Det är glädjande, säger Ylva Ginsberg, överläkare i psykiatri vid PRIMA Neuropsykiatri och medicine doktor vid Karolinska Institutet, som 2007-2010 gjorde en kontrollerad läkemedelsprövning bland 30 långtidsdömda män med adhd. (Källa: Karolinska Institutet/Kriminalvården)

Satsning i budgeten

Regeringen gör i budgetpropositionen en stor satsning på Kriminalvården. Syftet är enligt justitieminister Beatrice Ask bland annat att kraftfullt intensifiera arbetet med att minska kriminaliteten bland unga och på bred front öka insatserna mot våldsamma män. Kriminalvården har sedan tidigare en ansträngd ekonomi. Kravet på att

bedriva verksamheten på ett kostnadseffektivt sätt kvarstår. Ansträngningarna att öka kostnadsmedvetenheten i myndigheten kommer att fortgå, bland annat planeras vissa organisationsförändringar när det gäller inköp, upphandling och administration.

- Regeringen är tydlig med att pengarna vi får i extra tillskott ska användas för utveckling, så vi kommer inte att kunna betala gamla räkningar med nya pengar. Kravet på att bedriva vår verksamhet kostnadseffektivt finns kvar, och budgetunderskottet måste vi till största delen hantera genom egna effektiviserings- och besparingsåtgärder, säger Kriminalvårdens generaldirektör Nils Öberg.

De nya pengarna ska istället gå till satsningar på verksamhet och innehåll med inriktning på brottsförebyggande åtgärder när det gäller unga intagna och våldsamma män.

Kriminalvårdens anslag ökas med 180 mnkr från 2013, ytterligare 47 mnkr från 2014, ytterligare 158 mnkr från 2015 och därefter med ytterligare 73 mnkr från 2016. Totalt motsvarar tillskotten 2016 en nivåökning om 458 mnkr jämfört med 2012. (Källa: Regeringen/Kriminalvården)

Fängelsedömda och frivårdsklienter ska kartläggas

Regeringen ger Kriminalvården i uppdrag att kartlägga personer som verkställer påföljd i anstalt eller frivård. Faktorer som bland annat missbruksproblematik, utbildningsnivå, arbetslivserfarenhet, boendesituation och familjeförhållanden ska ingå i kartläggningen.

Syftet med undersökningen är att Kriminalvården och de aktörer som myndigheten behöver samverka med ska få en aktuell och samlad bild av klienternas situation för att ytterligare kunna utveckla och effektivisera det återfallsförebyggande arbetet.

Resultatet av klientundersökningen kommer att bli viktigt dels för Kriminalvårdens egna prioriteringar i verksamheten, dels för att utveckla samverkan med andra.

- Vi måste komma ihåg att de dömda personerna finns i kriminalvården under en begränsad tid. Många problem kvarstår även efter avtjänat straff, till exempel missbruk eller psykiska problem. Samverkan med andra är nödvändig för att resultaten ska förbättras. Alla inblandade är betjänade av en aktuell och samlad bild av hur problemen ser ut. Därför

har regeringen beslutat om kartläggningssuppdraget till Kriminalvården, säger justitieminister Beatrice Ask. Resultatet av undersökningen ska redovisas senast den 7 januari 2014. (Källa: Regeringen)

Enklare fängelser för utlännningar

Höyre i Norge vill satsa på speciella, enkla fängelser för utlännningar, klart mer spartanska än de som norska fångar kan låsas in i. De utländska fångarna ska få mat och slippa att frysa, men så mycket mer blir det inte, enligt norska Aftenposten, som TT citerar.

– Vi behöver inte lägga resurser på dömda som ändå ska ut från det norska samhället, säger Höyres vice ordförande Bent Høie.

Han vill också ha slut på känslan av att utländska brottslingar ibland tycks se det som semester att sitta av sitt straff i ett norskt fängelse. Tanken på ett slags B-fängelse för utlännningar är ett vallöfte från Höyre inför valet nästa höst. (Källa: TT)

30-tal döda i fängelse-upplopp

Ett 30-tal personer dödades i samband med ett uppror bland fångar på Sri Lankas enda högsäkerhetsfängelse, Welikada, den 9 november. Upproret beskrivs som det värsta i ett fängelse i landets historia.

Det hela ska ha börjat när polisens elitenhet STF

(Special Task Force) ville genomsöka fängelset i jakt på knark, mobiltelefoner och annat otillåtet. Fångarna lyckades komma över vapen, bland annat ur ett vapenföråd, och inleda ett uppror. Under upproret fick armén kallas in och först dagen var ordningen återställd. De flesta av offren ska ha varit fångar, men även poliser, soldater och någon förbipasserande drabbades. (Källa: TT-AFP)

Massflykt från mexikanskt fängelse

Minst 132 fångar rymde den 17 september via en grävd tunnel från ett fängelse i norra Mexiko, just vid gränsen till USA. Tunneln var drygt sex meter lång och en meter i diameter. Efter att ha tagit sig genom den klippte fångarna upp en barriär av stålkedjor. Man har också funnit rep och elektriska kablar som tros ha använts i rymningen.

Flykten ledde till en massiv sökindsats av polis och militär. Fängelsechefen och två andra anställda togs inledningsvis till förhör, eftersom det fanns misstanke om att flykten kan ha underlättats av anstaltspersonal.

Fängelset rymmer 730 fångar, vilket innebär att nästan en femtedel av alla intagna tog sig ut genom tunneln. Rymningen är en av landets största. I december 2010 rymde 153 fångar från en anstalt i Nuevo Laredo, också det just på USA-gränsen. (Källa: Dagens Nyheter)

Fängelsespelning uppmärksammades

Den 3 oktober var det 40 år sedan Johnny Cash gjorde sin legendariska spelning på anstalten Österåker. Anstalten uppmärksammade spelningen med tre konserter för 140 intagna med artisten Fredrik Lundman, känd för sin träffsäkra Johnny Cash-stämma. (Källa: Kriminalvården)

Fateg stödjer anhöriga

”Fateg” står för Föreningen för Anhöriga Till En Gärningsman och har startats av Sanna Lundell, som själv är anhörig till en person som är dömd för mord.

Föreningen

– vill verka för att samhället ska förstå att även anhöriga till gärningsmannen behöver hjälp och stöd.

– stöttar anhöriga under rättegång och under tiden gärningsmannen sitter på häkte.

– försöker få igenom en rikstäckande journalföring där polis, socialtjänst och psykiatri kan samverka för att försöka undvika brott.

I november sände Sveriges Radio en dokumentär om Sanna Lundell och föreningen. Du kan läsa mer på Sveriges Radios hemsida och på www.fateg.se.

MINNESORD

Ulla Bergkwist

F.d. överinspektören Ulla Bergkwist, Stockholm, har avlidit 92 år gammal. Hennes närmaste är barnen Margareta och Iwar samt barnbarn och barnbarnbarn.

Ulla Bergkwist föddes i Stockholm den 23 september 1920. Föräldrar var läroverksadjunkten Albert Rydmark och Elisabet, f. Wall.

Ulla Bergkwist har arbetat som läkare bl.a. på Rättsspsykiatriska kliniken i Stockholm, Beckomberga sjukhus och S:t Eriks sjukhus. Huvudsakligen har hon dock varit verksam inom Kriminalvården.

År 1957 tillträdde Ulla som överläkare och chef för ungdomsanstalten Roxtuna, en då (1955) nyuppförd anstalt avsedd för ungdomar 18-21 år och dömda till ungdomsfängelse, och som bedömdes vara i behov av fostran och utbildning. Roxtuna omnämndes ibland som ett kriminalpolitiskt laboratorium och här kunde radarparet Ulla, psykologen och poeten Tomas Tranströmer tillsammans med övrig personal omsätta idéer och forskning till en vardagsnära och framgångsrik verklighet. Tomas Tranströmer skrev så sent som 2010 ett prosalyriskt stycke om sin tid på Roxtuna som han skickade till sin tidigare chef, Ulla Bergkwist.

Under åren 1970 till 1985 arbetade Ulla som överinspektör och ansvarig för sjukvården inom Kriminalvården. Sjukdomspanoramata för de intagna inom anstaltsorganisationens enheter handlade – och handlar – sammanfattningsvis om psykiska störningar, missbruksrelaterade sjukdomar, infektionssjukdomar och traumatiska skador. Arbetet krävde bred kunskap om sjukvård, goda ledaregenskaper och social kompetens. Alla dessa egenskaper hade Ulla.

MINNESORD



Ulla Bergkwist har under årens lopp betytt mycket för sjukvården inom Kriminalvården. Under hennes tid som chef på styrelsens hälsovårdssektion utökades bemanningen med bl.a. en psykolog och en kost- respektive hygienkonsulent. Vidare ansvarade hon för att samtliga anstalter och häkten försågs med sjuksköterskor. Denna yrkesgrupp, som numer svarar för kontinuiteten i verksamheten, fick en gedigen fortbildning och möjligheter att utbyta erfarenheter vid regelbundet återkommande sammankomster. Med stöd av en kunnig sjukvårdspersonal och ett väldefinierat regelverk kan Kriminalvården idag erbjuda en förstklassig sjukvård som bär Ulla Bergkwist signum.

En god hjälpare på vägen, en humanist, inspiratör och rådgivare har gått ur tiden.

Gunnar Engström

MINNESORD

Bengt Börjesson

Bengt Börjesson har gått ur tiden. En jätte inom socialt tänkande har lämnat oss. För många kanske mest känd som Skå-Gustavs arvtagare, chef för barnbyn Skå Edeby på Svartsjölandet utanför Stockholm. För andra som rektor för Socialhögskolan och Lärarhögskolan, professor vid Umeå universitet i socialt arbete och aktiv emeritus vid Ersta högskola till sin död.

Han har skrivit ett stort antal böcker, artiklar och hållit föreläsningar i skiftande ämnen inte minst i radio, något tillbaka i tiden. Förutom att vara skarpsinnig teoretiker var han praktikernas banerförare som ansåg att socialt arbete var världens svåraste jobb.

Jag har säkert inte fått med allt och tänker, som jag brukar, tillåta mig att vara personlig.

En gång i världen, d.v.s. på 70-talet, drev kriminalvården ett miljöterapeutiskt behandlingshem, Sörgården i Kungsberga. KVS var tidigt ute, och man gjorde det lite i det fördolda genom att låta Föreningen Skyddsvärnet stå som ansvariga. Flera personligheter fungerade som handledare, t.ex. den också relativt nyligen bortgångne pedagogik- och musikprofessorn Bertil Sundin. Hit lyckades vi också rekrytera Bengt B., han passade verkligen in i bilden med den förmåga han hade att se människan även i eländet. Han delgav oss det ibland lite kontroversiella perspektiv som det innebär att vända upp och ner på vedertagna hierarkier. D.v.s. att kunna inse att de som hamnat långt ner på den sociala skalan ibland kunde delge oss andra insikter om mekanismer som vi oftast var omedvetna om och som var både obekväma och delvis revolutionära. Jag är övertygad om att Bengt för många ställde till det i deras sociala engagemang, men att det för många också blev ett medvetandegörande och en vändpunkt för livet.

Just förmågan att se den lilla människan och också ur ganska enkla förhållanden dra ut essenser och finna perspektiv som andra kunde dra nytta av, var för mig hans storhet.

Vi förblev vänner hela livet och han har bidragit med mycket i mitt liv.

Lars Metelius

Vill du debattera kriminalvård?

Tidskrift för Kriminalvård är öppen för alla som vill debattera kriminalvård utifrån humanistiska utgångspunkter. Ditt bidrag kan grunda sig i vetenskap och/eller erfarenhet, privat eller professionell.

Inled en ny debatt redan idag – skriv till:

Tidskrift för Kriminalvård
Box 2562
403 17 Göteborg

eller epost
birg.goransson@comhem.se